

ФУНКЦІЇ МЕТАФОРИ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НА МАТЕРІАЛІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖУРНАЛУ «УКРАЇНА»

Стаття присвячена вивченню функцій концептуальної метафори в українському публіцистичному дискурсі. Представлено класифікації функцій різних учених. У дослідженні охарактеризовано основні функції метафори. Розкрито ознаки та призначення публіцистичного дискурсу.

Ключові слова: метафора, концептуальна метафора, функції, публіцистичний дискурс.

Проблема метафори, актуалізована ще в працях Арістотеля, становить значний інтерес у сучасній науці. Різномасштабне висвітлення це питання здобуло в працях українських (О.О. Селіванова, Л.В. Кравець, І.О. Філатенко, Х.П. Дацишин, О.М. Чадюк) і зарубіжних (Дж. Лакофф, М. Джонсон, Н.Д. Арутюнова, А.Н. Баранов, Ю.М. Караулов, А.П. Чудінов) учених. Більшість сучасних досліджень присвячена вивченню метафори та матеріалі художньої літератури (О.М. Тищенко, Л.Ю. Тиха, Н.О. Лисенко, Л.В. Кравець). Проте функціонування метафори не обмежено мистецькою сферою. Як ментально-мовне явище метафора знаходить вираження у різних видах дискурсу. Особливо важливу роль метафори відіграють у публіцистичному дискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю виявлення ролі і функцій метафори у публіцистичному дискурсі.

Мета статті – розглянути і охарактеризувати роль та функції метафори у публіцистичному дискурсі.

Поставлена мета передбачає виявлення специфіки публіцистичного дискурсу, визначення та аналіз функцій метафори.

Метафора пронизує всю політичну комунікацію, вона є також складником мови засобів масової інформації. Політики, журналісти та публіцисти у своїх виступах та статтях широко вживають метафори для посилення експресії, вираження оцінки, збудження уваги читача/слухача, що сприяє активізації суспільства, популяризації певних ідей, формування суспільних настроїв тощо. Таке вживання метафори цілком відповідає специфіці публіцистичного дискурсу, основне призначення якого служити розв'язанню різних суспільно-політичних питань, привертати читачів до певних ідей [5, 272]. Його основними ознаками є доступність мови; інформативність; політична, суспільна, морально-етична оцінка того, про що пишеться; логічність; зв'язність; фактологічність; емоційність; експресивність; образність; переконливість [5, 272].

Публіцистичний дискурс покликаний впливати на реципієнта, спонукати його до осмислення та усвідомлення суспільної реальності, передавати інформацію з метою пропаганди певних ідей серед широких мас.

Водночас сучасна преса все менше орієнтується на суспільні та соціальні потреби, задовольняючи натомість інтереси певних бізнесових чи політичних кіл. Багатопартійна система сприяє тому, що метафора перетворюється на інструмент впливу під час передвиборчої агітації. За допомогою

неї журналісти формують суспільну думку громадян, маніпулюють громадською свідомістю [7, 191]. Великий потенціал у цьому зв'язку виявляє концептуальна метафора. Концептуальна метафора – це ментальне явище, «стійке та зафіксоване в мовній, культурній традиції етносу, а отже, і в мисленні людей, використання мовного знака одного концепту на позначення іншого, що передбачає розуміння сутності позначуваного за аналогією до позначуваного» [3, 43].

Використання публіцистами та журналістами концептуальних метафор допомагає впливати на сприйняття людини, формувати її думку, структурували людське мислення, дозволяє спрогнозувати ряд альтернативних рішень тієї чи тієї суспільно-політичної проблеми [6, 39-40]. У сучасній лінгвістиці учені виділяють низку функцій метафор. А.П. Чудінов виокремлює такі функції: когнітивну, комунікативну, прагматичну, естетичну [9, 53]. В.К. Харченко розрізняє номінативну, інформативну, мнемонічну, евристичну, пояснювальну, стилетвірну, текстотвірну, жанроутворювальну, кодувальну, конспірувальну, емоційно-оцінну, етичну, аутосугестивну, ігрову та

ритуальну [8].

Метафора виконує неоднакові функції у різних видах дискурсу. Наприклад, у поетичному дискурсі головною є естетична функція, у науковому – пізнавальна та евристична. В публіцистичному дискурсі метафора найчастіше виконує евристичну функцію, виступаючи засобом осмислення нових суспільно-політичних реалій, а також аргументувальну функцію як засіб переконання [2, 134-35]. Проте в цьому дискурсі актуалізуються й інші функції метафори залежно від теми, завдань спілкування.

Когнітивна функція полягає в опрацюванні і трансформації інформації. Метафора як спосіб мислення, спосіб пізнання та категоризації дійсності дає змогу представляти об'єкти в новому ракурсі, з несподіваного боку. При метафоричній концептуалізації політичних процесів, які різняться між собою складністю та ступенем абстракції, в публіцистиці часто використовують ті образи, які нам найбільше знайомі [10, 51-53]. Суспільно-політичні процеси в сучасному світі відбуваються інтенсивно і потребують щоразу нової метафорики. Наприклад, вибори в Україні супроводжуються новими метафорами, так у 2002 року публіцисти та журналісти найчастіше використовували концептуальну метафору ВИБОРИ – ХВОРОБА: *Мовляв, це ж вибори, а ними треба перехворіти* (журнал «Україна» 2002, № 3); *Уявіть собі, Кабмін працює, не зважаючи на післявиборну лихоманку, приймає постанови,*

дає рекомендації міністерствам (журнал «Україна» 2002, № 5). Вибори 2004 року супроводжувалися театральною метафорикою: *Дніпропетровська театралізована група дуже ретельно підготувалася до вистави під назвою «Вибори 2004 року»* (журнал «Україна», 2003, № 6). Для виборів 2008 року в публіцистичному дискурсі використовують спортивну метафорику: *Тодішній передвиборчий фонд кожного учасника «великих перегонів» не мусив перевищувати 2 мільйонів 550 тисяч гривень* (журнал «Україна», 2007, № 4-5); *Цікаво, що двоє переможців торішніх «великих переможців» - БЮТ та комуністи – розщедрилися відносно скромно* (журнал «Україна», 2007, № 4-5). А для виборів 2013 року використовували концептуальну метафору ВИБОРИ – ЯРМАРОК: *«Зараз ідуть торги, хто більше дасть та пообіцяє, поки перевага на стороні Януковича і партії регіонів, проте в самій владній партії не всі хочуть бачити Януковича і його сина надалі при владу, політичні розклади змінюються», - зазначило джерело журналу Україна* (журнал «Україна», 2013).

Різновидами когнітивної функції є номінативно-оцінна, моделювальна, інструментальна та гіпотетична.

В основі номінативно-оцінної функції лежить здатність метафори виступати способом позначення нових реалій, за її допомогою вже існуюче явище підводиться під певну категорію [9, 61]. Метафора використовується для найменування дійсності чи явища.

Моделювальна функція полягає у створенні суспільно-політичної реальності за допомогою метафоричної концептуалізації [9, 61]. Наприклад, ПОЛІТИКА – ГРА: *Але тепер, коли ми її таки досягли – маю надію, що нарешті припиниться вічне українське перекидання політичного м'ячика: всі щось роблять і ніхто ні за що не відповідає* (журнал «Україна», 2003, № 1).

Інструментальна функція метафори, будучи тісно пов'язаною із моделювальною, виявляється у спрямуванні і розгортанні думки [3, 53].

Якщо метафора представляє нове, не до кінця усвідомлене явище, констатують гіпотетичний різновид когнітивної функції метафори. Наприклад, публіцисти використовують метафору родинності для створення ймовірної дружби з Європейським союзом: *Свобода та Європейський союз – це побратими в дорозі за стандарти життя* (журнал «Україна», 2013).

Комунікативна функція. Метафори є способом мислення, тому людина ними думає та за їх допомогою передає інформацію. Метафора передає інформацію в образній формі, що відповідає нормам публіцистичного дискурсу. Ця властивість метафори сприяє налагодженню взаєморозуміння між комунікантами [3, 53].

У межах комунікативної функції розрізняють евфемістичний і популяризаторський різновиди. Евфемістичний різновид констатуємо у випадку передавання інформації, яку раніше з певних причин не було надано. Метафора допомагає передавати в доступній формі складну і важливу інформацію, реалізуючи популяризаторський різновид комунікативної функції [9, 62].

Прагматична функція. «Метафора є потужним засобом перетворення політичної

картини світу, яка існує в свідомості адресата, спонукання його до певних дій і формування у нього необхідного адресанту емоційного стану» [9, 63].

Дослідники виділяють різновиди прагматичної функції: спонукальна (використання цього різновиду сприяє посиленню дієвості громадян до тієї чи тієї суспільно-політичної реальності) та аргументна (в публіцистичному дискурсі метафору використовують як спосіб зміни політичного погляду адресата) [9, 63].

Також виокремлюють емотивний різновид прагматичної функції. Метафору використовують для впливу на емоційну сферу адресата і для створення відповідного відношення до різних суспільно-політичних процесів [9, 73]. Найчастіше у публіцистичному дискурсі фіксуємо концептуальні метафори ВИБОРИ-ТЕАТР: *Головна мета трагікомедії погроз, створення більшості, формування та панування влади – майбутні президентські вибори* (журнал *Україна*, 2002, №5). Така концептуальна метафора сприяє формуванню відповідного образу емоційного ставлення до нього.

Естетична функція виявляється у вишуканості граматичних структур, смисловій місткості слів, їх точності, влучності і здатності творити образність [3, 51]. Ця функція є основою художнього дискурсу, але також властива публіцистичному, адже образна форма метафори привертає увагу читача.

У публіцистичному дискурсі частотним є винесення метафори в заголовок, з метою заохотити читача до прочитання усєї статті. У таких випадках актуальним є кілька стилістичних ефектів: ефект обманутого очікування (коли враження читача після прочитання публікації відхиляється); ефект підсиленого очікування (коли очікування читача після прочитання публікації не підтвердилися); ефект виправданого очікування (коли метафоричний заголовок є зрозумілим та яскравим і у читача виникає бажання детальніше ознайомитись із проблемою) [1, 142-143]. Їх застосовують як прийоми структурування тексту.

Виокремлюють також текстотвірну функцію метафори, що виявляється у створенні зв'язності, цілісності естетичності тексту. Текстотвірний потенціал метафори може реалізуватися у разі її розгортання. Метафора істотно впливає на формування змісту тексту [3, 56-58].

Отже, метафора є важливим елементом українського публіцистичного дискурсу, вона пронизує всю політичну комунікацію. Головною метою публіцистичного дискурсу є вплив на читача, формування в нього суспільно-політичної думки, що досягається за допомогою когнітивного, прагматичного потенціалу метафори, яка є способом мислення і представляє багатий матеріал для когнітивного осмислення мови та мовної картини світу. Метафора забезпечує цілісність та зв'язність тексту, додає йому естетичності, певної експресивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрібнюк О. Т. Функції метафори у публіцистичному стилі / О. Т. Дрібнюк // Мова і культура. – 2011. – Вип. 14, т. 8. – С. 140-143.
2. Кобозева И. М. Семантические проблемы анализа политической метафоры / И. М. Кобозева // Весник МГУ. Сер. Филология. – 2001. - № 6. – С. 132-149.
3. Кравець Л. В. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. / Л. В. Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. - 416 с.
4. Лакофф Дж. М. Метафори, которми ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
5. Мацько Л. І. Стилістика української мови / Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. – Київ: Вища шк., 2003. – 462 с.
6. Политический дискурс : методы анализа тематической структуры и метафоры / Баранов А. Н., Михайлова О. В., Сатаров Г. А., Шипова Е. А. – М. : «Фонд ИНДЕМ», 2004. – 94 с.
7. Солодовникова Н. В. Роль метафоры в публицистическом дискурсе / Н. В. Солодовникова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том. 24. – 2011. – №4. Часть 1. – С. 188-193.
8. Харченко В. К. Функции метафоры. Лингвистика / В. К. Харченко. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1992. – 87 с.

9. Чудинов А. П. Метафорическая мозаика в современной политической коммуникации / А. П. Чудинов. – Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 2003. – 248 с.

10. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991 – 2000) / А. П. Чудинов. – Екатеринбург, 2001. – 238с.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Суспільно-політичний журнал «Україна» за 2001-2014 рр.

REFERENCES

1. Baranov, A. N., Mihajlova, O. V., Satarov, G. A., Shipova, E. A. (2004) *Politicheskij diskurs : metody analiza tematičeskoj struktury i metaforiki*. Moskva, —Fond INDEM I Publ., 94p .

2. Chudinov, A. P. (2003) *Metaforičeskaja mozaika v sovremennoj političeskoj kommunikacii*. Ekaterenburg, Izd-vo Ural. gos. ped. un-ta Publ., 248 p .

3. Chudinov, A. P. (2001) *Rossija v metaforičeskom zerkale: kognitivnoe issledovanie političeskoj metafory (1991 – 2000)*. Ekaterenburg, 238p .

4. Dribnjuk, O. T. *Funkcii' metafory u publicystičnomu styli. Mova i kul'tura*, 2011, issue. 14, vol. 8, pp . 140-143.

5. Harchenko, V. K. (1992) *Funkcii metafory* . Lingvistika. Voronezh, Izd-vo Voronezhskogo un-ta Publ., 87 p .

6. Kobozeva, I. M . *Semantičeskie problemy analiza političeskoj metafory. Vesnik MGU. Ser. 9. Filologija*, 2001, no. 6, pp . 132-149.

7. Kravec', L. V. (2012) *Dynamika metafory v ukrai'ns'kij poezii' XX st.* Kyiv, VC —Akademijal Publ., 416 p .

8. Lakoff, Dzh., Dzhonson, M . (2004) *Metafory, kotorymi my zhivem*. Moskva, Editorial URSS Publ., 256 p .

9. Mac'ko, L. I., Sydorenko, O. M ., Mac'ko, O. M . (2003) *Stylistyka ukrai'ns'koi' movy*. Kyiv, Vyshha shk. Publ., 462 p .

10. Solodovnikova, N. V. *Rol' metafory v publicističeskom diskurse. Učenyje zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo Serija —Filologija. Social'nye kommunikacii*. 2011 vol. 24, no. 4, Chast' 1, pp . 188-193.

The article is devoted to the study of metaphor and its importance in the Ukrainian journalistic discourse. Reveals the characteristics and purpose of journalistic discourse. Presented classification functions of metaphors and different scientists in different discourses. In the research note is drawn and analyzed the basic functions of metaphor.

Key words: metaphor, conceptual metaphor functions journalistic discourse.